

Основні складові художнього світу персонажа роману «Клепсида» Д. Кіша

Л. В. Токарєва

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Corresponding author. E-mail: lily_iv@ukr.net

Paper received 27.01.17; Accepted for publication 05.02.17.

Анотація. У статті досліджується художній світ роману. Зазначається, що він – шизоїдний, сповнений божевільними мареннями, галюцинаціями та візіями. Атмосфера напруження досягається за допомогою лістингу, кубістичного методу і дзеркальності. Персонаж виступає як «машина бажання», реальність у собі. Вигнанство, відчуження, проблема іншого та неможливість уникнути смерті обумовлені його єврейським походженням. Ідея двійника і божевільного представлена за допомогою елементів «редукованої фантастики». Клепсида символізує дуальність, слідчого та підсудного, ката і жертву, вічне повторення.

Ключові слова: *постмодернізм, єврейство, травма, відчуження, «машина бажання», «тіло без органів»*

Вступ. «Клепсида» є завершальним романом так званого «родинного циклу» сербського письменника Данила Кіша. Всі ці твори об'єднує тема Другої світової війни та повоєнних років. Роман має автобіографічне тло. 1967 року Данило Кіш знайшов лист свого батька, написаного однією із сестер і привезеного двадцять років тому разом з іншими документами Едуарда в Югославію. Очевидно, воно ніколи не було доставлене. Датоване квітнем 1942 року лист був єдиним автентичним доказом про існування світу, який автор відтворив в «Саді. Попелі». Письменник пише, що опинився перед ним «як перед відкритою пірамідою чи як перед якимось рукописом, піднятим з Мертвого моря» [12, с. 27-28]. Лист є криком душі, спрямований сестрі Едуарда Ользі, яка також була вбита в Аушвіці 1944 р. Автор «родинного циклу», спираючись на свій гіркий досвід, ставить собі за мету закарбувати у художній літературі ті події, які довелося пережити йому самому, передати у своїх творах те, що допоможе побачити людству справжнє обличчя та наслідки воєн, що точаться й сьогодні, застерегти його від можливої катастрофи у майбутньому. Тема єврейства – є візитною карткою письменника. Герої «Клепсидри» – вигнанці та жертви, їхні долі нерозривно пов'язані з їхнім походженням.

Короткий огляд публікацій. Літературна спадщина Д.Кіша стала об'єктом вивчення Марка Томсона (біографія, тематика, аналіз нарративних технік) [21], Алли Татаренко (формальні пошуки та нарративні стратегії) [8], Марини Гоголі (проблема єврейської ідентичності у прозі, типи нарації, топос тварини) [4], Давора Бегановича (аналіз родинної трилогії з позиції редуккованої фантастики, особливості оповіді, розкриття теми травми, характеристика образної системи) [10], Лілі Халперт-Замір (аналіз чоловічих образів, тема божевілья) [13], Маріанни Бірнбаум (онірична складова роману, тема історії та травми) [11].

Мета роботи. Виявити особливості художнього світу героя роману «Клепсида».

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження є роман «Родинного циклу» – «Клепсида». Задля досягнення мети застосовується описовий, контекстуальний (сприяє глибшому усвідомленню оригінальності твору письменника на тлі його постулатів творчості), психоаналітичний (дозволяє по-новому розглянути екзистенційний вимір роману, особливості як-концептуальної структури персонажів) методи.

Результати і їх обговорення. Головний герой роману – людина занадто чутлива, з психічним розладом, опиняється після пережитого страшного досвіду (мова йде про новосадський рейд) у буденних ситуаціях, із яких не бачить виходу. Дія роману відбувається впродовж однієї ночі: від пізнього вечора до світанку. За цей короткий час він переживає головні моменти свого життя, зводячи баланс свого існування. Центальною фігурою є Андреас Сам, вихідець із єврейської родини. Він став свідком жахливих подій, які мали місце у ХХ столітті, злочинів проти людства, скоєних Гітлером та його послідовниками, що були спрямовані на неарійські раси: сербів, євреїв, румунів, українців та інші народи.

Зіткнення головного героя зі світом є насправді зіткненням і боротьбою зі смертю, чий скорий прихід він постійно передчуває. Оповідь характеризується мозаїчністю: допит свідка (II) включає розповідь про робочі бригади, про сестру Неті, корені сімейної сварки, переселення із Нового Саду і низку згаданих імен, переважно євреїв, хоч це слово ні разу не згадується. У Пролозі автор робить акцент на відчуттях. Данило Кіш включає в роман вазу Рубіна: картину, яку можна сприймати як вазу чи як два профіля, що розташовані один навпроти одного або ж піщаний годинник чи циліндр. У Розділі Картини з подорожі автор наближає читача до людини за столом. Чоловік намагається встигнути дописати листа, допоки не погасла лампа. Як тільки в оповідь включається свідомість людини, увага переноситься із зовнішнього спостереження (з наратора) на внутрішній аспект (саму безіменну людину). Марк Томсон, автор книги «Свідectво про народження: розповідь про Данила Кіша», зауважує, що «при першому прочитанні не можна їх розрізнити, бо голос і увага до візуального не змінюються у теперішньому часі» [21, с. 249]. У п'ятому розділі читач повністю має змогу заглибитись у думки людини. Це драма розуму, адже доки людина пам'ятає чи пригадує, вона впорядковує все, що колись бачила. Герой фокусує свою увагу на нав'язливих враженнях чи картинах. Спогади і марення пронизують весь роман. Людина пригадує і фантазує. Кіш зображує сам процес пригадування. Згодом нарративний голос роману звучить зовсім відчужено, майже механічно. Записки одного божевільного – це першоособова нарація із перспективи безіменного чоловіка.

За допомогою об'єктивістського стилю прологу та «Картин з подорожі» автор виражає свідомість, відчужену від зовнішнього світу. Розум героя затьмарений сумнівами та передчуттями і страждає від параноїдальних фантазій, але Е.С. майже не згадує, що над ним висить загроза стати вигнанцем. Ця нестерпна думка постійно впливає на його свідомість. Страху головного героя дислоковані в апокаліптичні візії, наприклад, у глобальну загрозу перенаселення (що панувала у 40-х рр. XX ст. у Середній Європі). Допит у стилі катехізису пародіює конвенцію всезнаючого оповідача, адже відповіді завжди представляють задалегідь зроблені висновки. В історичному сенсі автор показує силу авторитету в умовах існування тиранічного режиму, де людина стає злочинцем уже тому, що єврей і досі живий. Ця думка підтверджується у розділі «Допит свідка», де безглузді питання до свідка представлені занадто серйозно. Ді Скарпета – критик, котрий про цей роман написав найбільше, каже, що нарративні відкриття, які виявляються через відповіді на питання, відрізняються від вимовлених у вільному стилі чи діалозі. Сама динаміка розслідування наштовхує на можливість насилля [20, с. 55]. Дослідник звертає увагу на функцію переліку: питання, поставлені свідку, – це передусім створення напруження у тексті. Кубістичний метод, що застосовується у книзі: опис одних і тих самих подій із різних точок зору, представляє сильну модерністичну техніку, метою якої є психологічна характеристика.

Автор показує екстремальну долю людини в обставинах вигнання євреїв. В одному з інтерв'ю Кіш каже: «Ця проблема, яку для мене поставив Адорно, була справжнім питанням, менше моральним, а більше чисто літературним... Як внести сарказм й іронію, коли опрацьовується така трагічна тема?» [15, с. 263]. Автор «Клепсидри» наголошує, що тему зла і голокосту дуже важко показати без кліше й анахронізмів: «Відчуття безмежності, яке викликає голокост, не можна перенести у літературу, якщо його не втілити в одній людській долі, але як втілити жертву і в цьому процесі не зробити її світом чи абстракцією і, таким чином, дегуманізувати?» [15, с. 263].

Форма клепсидри, як нарації, так і об'єкта, – це не лише піщаний годинник, де пісок символізує життя Е.С., це не лише ваза Рубіна, в якій дивляться один на одного батько та син, автор і літературний персонаж, слідчий та той, кого допитують. Формою є коло чи сфера. Дослідник Марк Томсон пише, що останній розділ (Зміст) повертає читача на початок: «Кіш показує час через телескоп розуму під стресом, перетворюючи спогади у передчуття загибелі» [21, с. 268]. Сам Е.С. каже: «Адже коло є безпечним. Моє повернення в рідне село є нічим іншим, як поверненням на початок, поверненням в обійми землі, на останній ступінь великого коловороту, який описує все живе, обертаючись так в цьому колі між народженням і смертю запаморочливо, аж доки ці дві точки не поєднуються» [16]. Щасливий випадок, завдяки якому Е.С. залишив свій дім за кілька секунд до того, як він зруйнувався, займає 25 сторінок його параноїдальних тлумачень, філософських роздумів і бурлескних припущень. Усвідомивши, що він лишився живим, герой у голові починає створювати альтернативний сценарій своєї смерті. Так, у романі з'являється газетне

оголошення про фатальне нещастя, копія документа про розтин тіла, список людей, які надіслали телеграми зі співчуттям, його вибір ритуалу поховання. У «Записках божевільного» (III) герой обвинувачує своїх родичів, а також виражає свої погляди на проблему глобального перенаселення та Божої кари («Все одно усі страждатимуть, бідні і багаті, а найбільше ми – обрані!») [16]. У «Картинках із подорожі (II)» автор застосовує об'єктивістський стиль, а останній «Допит свідка» містить стилізацію інквізиції.

Кіш говорив, що література – це свобода. Кінцевою метою його роману є звільнити Е.С. від рабства вбивчої долі, яку історія підготувала для Едуарда Кіша. Дивакуватий Е.С. є тим героєм, який найкраще представляє шалений, схибнутий світ часів Другої світової війни. Структура роману є мозаїчною, і лише фінальна глава «Лист, або Зміст» надає оповіді логіки. Про це пише у своїй монографії Алла Татаренко: «Автор вибудовує своєрідну антифабулу, змушуючи дію твору текти навспак: шлях оповіді веде до витoku, до джерела» [8, с. 88].

У романі показані як зовнішній, так і внутрішній світи залізничного службовця Е.С. Роман «Клепсидра» нагадує Універсальну Книгу – модерністичну фікцію. Якщо у період раннього і зрілого модернізму роман відповідав вимозі «відкритості» світові, неважливо «малому» світові тривіальності чи світові проблематично «великої» постісторичності, і через це вважався ексклюзивним, то у перехідному етапі пізнього модернізму він показує неоднозначні симптоми кризи. Як каже Едуард Сам, герой і автор відомого «Листа»: «Я розвинув ту поетичну гірку метафору, розвинув її пристрасно і послідовно, до кінця, до наслідку, що переростає зі сну в дійсність (і навпаки), із ясності у фурор (і навпаки), яка переходить із життя в смерть, неначе немає межі, і навпаки» [17, с. 281]. Цей лист є «прототипом» всеохопної складної романної конструкції, в центрі якої знаходиться «піщана» категорія часовості як тієї сили, яка невпинно управляє людською екзистенцією, а також символічним художнім самоспогляданням і самопізнанням. Дослідник сербського модернізму і зокрема творчості Данила Кіша Тихомир Брайович пише, що через це часовість, а особливо смертність як визначене остаточне екзистенційне мірило, постає у романі пізньомодерністичною візією Книги, яка набуває абсолютно інтегральної форми [3, с. 269]. Трагічний герой Кішового «родинного циклу» усвідомлює, що його рукопис «стане вже на світанку лише мертвим рукописом у мертвому морі часу... письмово закопанам у темний фундамент ночі, у крихкому фундаменті істоти, свідченням про якість далеке майбутнє» [17, с. 279].

Постмодернізм має свій погляд на людину, її природу та сутність. Давор Беганович зараховує «Родинну трилогію» до «карнавалізованої літератури» і підкреслює, що романи Кіша містять елементи меніппеї — виду серйозно-сміхового жанру. Термін вперше введений М. М. Бахтінін в «Проблемах поетики Достоевського» як узагальнення античного жанру меніппова сатира [2, с. 234]. Для неї характерні сцени скандалів, ексцентричної поведінки, порушення загальноприйнятого і звичного плину подій [1, с. 135]. Вона позначена і фантастикою з незвичайною оповід-

ною перспективою, що проявляється і на морально-філософському рівні: людина вступає у стосунки сама з собою, в результаті чого з'являється двійник. Бахтін пише: «Редукований сміх позбавлений безпосереднього вираження, він не «звучить», а його слід лишається у структурі картини і мовленні, передбачається» [1, с. 176].

Через особливу природу божевільного Е.С. список подій і людей у його допиті стає безмежним. У нічних мареннях божевільного розкривається історична картина подій в Югославії. Е.С. розповідає новини, які чув чи про які читав. Зі «Сповіді божевільного» стає відомо, що Е.С. вимагав від своїх сестер повернути йому частину батьківської спадщини. Сповідь сповнена апокаліптичних візій. У «Картинках з подорожі» показані сцени з табору, де герой перебуває на вимушених роботах.

Вигнання як важлива складова художнього світу героя роману «Клепсидра» пов'язане з темою єврейства, що, своєю чергою, опирається на проблему іншого. Цій проблемі присвячена, зокрема, праця Юлії Кристевої «Самі собі чужі» [7], де дослідниця вивчає розвиток проблеми «іншого» в усіх можливих його іпостасях. «Іншим» вважається той, хто не має жодних точок дотику до людей, поруч з якими він змушений жити. Ю. Кристева пише про це так: «Інший» – це той, що існує поза: поза сім'єю, поза суспільною групою, поза соціумом взагалі» [7, с. 7] – у такий спосіб усі люди більшою чи меншою мірою чужі одне одному через відчуття власної «інакості». Концепт іншого та відчуження у романі передусім пов'язаний із єврейством, вигнанням та смертю. У центрі роману образ батька – Едуарда Сама, його емоції після того, як він уникнув страждань у ново-садській облозі в січні 1942 року і до квітня того ж року, коли надіслав листа своїй сестрі. Восени 1944 року батько з усіма членами своєї єврейської родини прибули в Аушвіц. Оповідь про цю сім'ю – це символічне представлення долі євреїв у Південній Бачці, які страждали від рук нацистів, хорватів-ушастів і угорців. Єврейські та сербські родини були привезені на беріг річки Дунай, де їх змушували розбивати лід, де потім вони були вбиті і скинуті у воду. У романі смерть пов'язана передусім із знищенням євреїв. Тематично у творі згадується про два тоталітарних режими. Так, Строва – робітник у домі Розенбергових, втікши від нацистів, згодом зник у сибірському таборі на вимушених роботах, молодший пан Розенберг втік із Нового Саду в Будапешт, проте в Угорщині був ув'язнений і згодом вчинив самогубство, аптекар Гросенгер ув'язнений у Петрограді і розстріляний як бранець.

У «Клепсидрі» автор порушує тему вигнання, припущення, блукання, голоду і смерті. Марина Гоголю у дисертації «Проза Данила Кіша: парадигматика і поетика» [4] слушно пише про ідею безталанності, яка обґрунтована в «Трактаті про картоплину» [407]. Дослідниця зазначає, що герой займає споглядальну позицію, сповнену іронії, що характерно для постмодерністського розуміння світу: «І бачиш зараз, коли дивлюсь на жebraчу картоплю, не можу забути про її дивовижну схожість до людини, а з іншого боку, якщо дозволиш, - до єврея» [6, с. 392]. Слободанка Владів-Гловер зауважує, що рослина, з якою ототожнює

єврейство Е.С., вказує на його архетипне аутсайдерство [22, с. 58].

У продовженні «Записок одного божевільного» Е.С. аналізує свій психологічний розлад: «Але те, що мене налякало (усвідомлення не породжує втіху) і, що ще сильніше збільшило моє внутрішнє тремтіння... це усвідомлення, що моє божевілля є справді ясністю, і що для мого видужання – адже цей стан лихоманки не можна витримати – потрібне справді божевілля, сказ, забуття, і тільки сказ мене врятує, тільки божевілля принесе одужання!» [16].

У романі «Клепсидра» є багато єврейських мотивів: головний герой постає жертвою через своє єврейське походження. Батько представляє не лише метафору декадентного божевільного єврея, а модерний тип людини, яка вірить, що «краще бути серед вигнанців, ніж серед переслідувачів» (Талмуд: Бава Кама). Варіація на тему Ноевого потопу – це символічне розкриття теми зла, яке людина носить у собі і яке загрожує особистому життю і життю інших, що призводить до людської катастрофи. Мотив смерті пов'язаний із угорськими військовими і нацистами, які чинили насилля, терор і вбивства. Їх і втілюють вершники Апокаліпсису. У частині «Допит свідка» з'являються слідчі. Вони безіменні, і невідомо, одна це людина чи кілька. Можна припустити, що слідчий існує лише в уяві Е.С. У «Картинці з подорожі» автор символічно подає образ роздвоєння особистості, її розбитих думок. Виявляється, що це лише тінь Е.С., доля якого бути божевільним у шаленому світі. Сам же герой вважає, що його власне божевілля – це лише рефлекс світу, свідком якого він є. Показовою є сцена, в якій зграя голодних псів нападає на Е.С. і віднімає у нього шматок свинини, призначеної для сімейної святкової вечері. Щоб зберегти свою шкуру, головний герой все одно відриває частки свого м'яса і кидає їх в сторону, аби відволікти собак. Цей сон слід сприймати в переносному значенні. Е.С. бачить себе як такого, що «хапає свою печінку, а пси-орли її роздирають; зриває свої нирки-близнюки, і пси їх ковтають; гризе дрібні шматочки свого серця і випльовує їх подалі від себе, в той час, коли його батьківське серце стає полоном голодних псів» [16]. У романі ця сцена повторюється кілька разів, а наприкінці твору у листі показана як «доля – це пес». Маріанна Бірнбаум у своїй праці «Історія і людські стосунки» так аналізує твір Кіша: «Найбільше ця метафора говорить про виживання людини у тваринному світі псів чи... це метафора про спробу людини вижити за всяку ціну, навіть, якщо ця ціна така, що і він поводить себе як звір і відкидає зубами живе м'ясо» [11, с. 345-360]. Галюцинації і сни є ніщо інше як альтернативне вирішення проблеми у ситуації відчуття пригнобленого чоловіка, котрий опинився в умовах, коли не може піклуватися про свою родину. Нестача сили для здійснення справжнього вчинку призводить до того, що його сни стають справжньою одержимістю і божевіллям, якими пояснюються його апокаліптичні візії [13, с. 98]. Іншими словами, це картина Е.С. власними очима.

Лілі Халперт Замір вказує, що чоловіки у романі Кіша – герої. Вони не є стереотипами: мають імена, помирають хороброю смертю, не страждають від голоду і холоду. Дослідниця пише: «Рішучість у їхніх вчинках, сила їхніх відчуттів, а інколи і тіла, предста-

вляють гостру опозицію особистості Е.С., божевільного, який кровоточить через своє запізнале єврейство, що носить «наслідки близької смерті» [13, с. 101]. Постає Е.С. – не єдиний образ, що з'являється у творі Данила Кіша. Дослідник південнослов'янських літератур і культур із Баня-Луки (Боснії та Герцеговини) Давор Беганович пише, що роман містить «нескінченну кількість мертвих душ, які пішли з життя і перебувають в його свідомості, які виринають з його розмов і з'являються, чарівним чином ожилі перед змученим поглядом його очей» [10, с. 228]. Однією із показових постатей у цьому сенсі є фігура доктора Максима Фройда – новосадського гінеколога. Поряд із ним у романі присутній і його двійник – психіатр Зигмунд Фройд. Їхній паралелізм проявляється у сцені, де у головного героя з'являється кровотеча, і він перетворюється на жінку. Фройда можна впізнати і в чоловікові, який допомагає головному героєві перев'язати руки. Мозок Фройда, що тричі зустрічається в тексті, символізує звільнення від тілесного, утвердження матеріалізованої, кристалізованої думки. Німецька філолог Рената Лахман припускає, що ця кристалізована думка – це зашифрована ідея психоаналізу, єврейства чи смерті. Дослідниця пише про їхню нероздільність, тобто один компонент може замінити інший [19]. Це твердження пов'язане з концептом смерті, абсолютною і незмінною, з якої немає вороття. Проте Данило Кіш своїм романом «Клепсида» бачить цю проблему по-іншому: завжди є повернення, доки існують ті, кого можна вбити, ті, котрі можуть стати на місце знищених, замучених і вбитих. У цьому значенні смерть і травма суголосні, бо в них закладена ідея безмежного нав'язливого повторення. Літературний текст, в якому переважають ці два концепта і сам постає травмою. Він представлений як спроба показати те, що неможливо показати, за словами Г.Хартмана, негативна нарративність, яка «визначає темпоральну структуру, що тяжіє до колапсу, вибуху у зарядженому травматичному ядрі, так що фабула редукована на примусове повторення, а не є автентичною «у часі»» [14, с. 548]. Оповідач Данила Кіша вписує в «Клепсиду» травму, яку описує: роман стає примусовим повторенням завжди тієї ж події (низки подій), які принизані жахом. У його ядрі не існує нічого: «Клепсида» є довершеною порожнею.

Роман «Клепсида» пов'язаний із теорією шизоаналізу. Поняття іншого в людині є визначальним для постмодернізму, адже сама його присутність робить людину нетотожною самій собі. Несвідомий характер «іншого» виводить людину за межі певної норми (психічної, соціальної, моральної), наслідком цього є розуміння людини як безумної. Важливе значення з цього приводу має концепція М.Фуко про «людину шалену» [9, с. 10]. На його думку, саме в божевільні проявляється та істина, що недоступна розуму.

Важливою для нашого дослідження роману є концепція шизоаналізу, створена Ж.Дельозом та Ф.Гваттарі [5]. Шизоаналіз визначає «ідеал вічного кочівника, необхідність постійного паломництва в пустелю», а людину – частиною світу, де смерть являє собою невід'ємний складник життя. Концепція шизоаналізу базується на трьох аспектах – «бажання», «машина», «тіло без органів» (які притаманні і концептуальному персонажеві). Поняття машина і бажання

тісно пов'язані з поняттям виробництво, яке в онтології Дельоза-Гваттарі позначає постійне творення світу в межах самого світу. У романі «Клепсида» ці аспекти проявляються як «Реальність у собі», представником якої є герой Е.С. «Машина бажання» постійно продукує той чи інший стан, що спричиняється до споживання чи нового народження. Третій концепт «тіло без органів» – це саме життя і переживання. Ілюстрацією є бажання Е.С. породжувати свій об'єкт у вигляді галюцинацій чи фантазій.

Висновки. Так «смерть» і «вигнання» є центральними концептами художнього світу роману «Клепсида». Весь роман сповнений передчуттям смерті, безкінечними спогадами про загиблих чи тих, хто вчинив самогубство. Концепт смерті у Данила Кіша тісно пов'язаний із історією: вона невідворотна, одночасно є кінцем і початком, постійним повторенням, адже доки є жертви, доти існують вбивці. Концепт вигнання у романі відтворений через субконцепти іншого, чужинця, що обумовлюється як єврейством, так і неприйняттям. Роздвоєна особистість героя страждає, породжує нав'язливі фантазії та спогади. Божевілья Е.С. пояснюється тими умовами, в яких він перебуває. Літературний світ «Клепсидри» можна назвати «шизоїдним» – це світ марень, снів, галюцинацій, нав'язливих образів, пов'язаних з травмою, думками і картинами про смерть. Функція переліку, присутня у тексті, є не лише інструментом процесу пригадування головного героя, а й засобом створення напруження і параноїдальних візій. Функція дзеркала та кубістичний метод дають змогу автору показати одні і ті ж картини й образи з різних точок зору. «Машина бажання» як невід'ємна частина «шизоїдного» світу героя символізує вільного індивіда – «шизо», який як «деконструйований суб'єкт», «породжує себе як вільну людину, позбавлену відповідальності, самотнього, здатного, нарешті, сказати і зробити щось просто від свого імені, не питаючи на те дозволу: це бажання, що не випробовує ні в чому потреби, потік, що долає бар'єри і коди. Він просто перестав боятися збожеволіти» [5, с. 131]. Герой такого світу сам творить реальність, яка існує всередині нього, де смерть є невід'ємною частиною життя.

Е.С. – прототип Агасфера, вічного жида, котрий за християнською легендою штовхнув Ісуса на його хресній дорозі на Голгофу і приречений на блукання аж до другого пришествя. Бессмертя є і прокляттям, і надією на спокуту. Саме через це виникає концепт «вигнання». На відміну від роману «Сад.Попіл», в якому суспільство не розуміє Е.С., приймаючи його за блазня та божевільного, у романі «Клепсида» головного героя не приймає родина. Смерть у романі – це символ зниклого світу Центральної Європи. Е.С. – жертва над жертвами, соціальна, метафізична та історична, адже для нього не існує притулку, вигнаний собою та іншими. Розвиток образу Е.С. як страждальця проходить від трагікомічного п'ятика, котрий відчуває жалість до себе, через суспільно неприйнятого до жертви історичних подій. Вигнання та смерть пов'язані із моделлю історичної жертви, що притаманна всій творчості Данила Кіша. Ідеологічне зло ХХ ст., представлене сталінізмом і фашизмом і відтворене у романі підтверджує думку, що людина приречена на страждання.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Проблемы поэтики Достоевского / М.Бахтин. – М.: Советская Россия, 1979. – 320 с.
2. Бахтин М. Pro et Contra / М.М. Бахтин. – Санкт-Петербург: Издательство Русского христианского гуманитарного института, 2001. – Т.2. – 551 с.
3. Брајовић Т. Облици модернизма/ Тихомир Брајовић. – Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2005 (Београд: Чигоја штампа). – 270 с.
4. Гоголя М. Проза Данила Киша: парадигматика і поетика: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.03 / М.П.Гоголя //; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2013. – 190 с.
5. Делёз Ж., Гваттари Ф. Анти-Эдип. Капитализм и шизофрения / Ж.Делёз, Ф.Гваттари; [пер. с фр. и послесл. Д. Кралечкина, науч. ред. В. Кузнецов]. – Екатеринбург: У-Фактория, 2007. – 672 с.
6. Киш Д. ПОРОДИЧНИ ЦИРКУС: Рани јади. – Башта, пепео. – Пешчаник / Данило Киш. – Београд: Просвета, 2001. – 660 с.
7. Кристева Ю. Самі собі чужі / Юлія Кристева; [пер. з фр. З. Борисюк]. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. – 264 с.
8. Татаренко А. Поетика форми у прозі постмодернізму (досвід сербської літератури): монографія / Алла Татаренко. – Львів: ПАІС, 2010. – 544 с.
9. Фуко М. История безумия в Классическую эпоху / Пер. с франц. И.К. Стаф. – Санкт-Петербург: Университетская книга, 1997. – 576 с.
10. Beganović D. Pamćenje traume: Apokaliptička proza Danila Kiša / Davor Beganović. – Sarajevo: Zoro, 2007. – 315 str. (Biblioteka Interslavica, knj. 1).
11. Birnbaum M D. History and Human Relationships in the fiction of Danilo Kiš / Marianna D. Birnbaum // Cross Currents (A yearbook of Central European Culture), Volume 8 (1989). – С.345-360.
12. Gorki talog iskustva / [Priredila Mirjana Miočinović]. – Beograd: Prosveta, 2007. – 371 str. (Sabra-na dela Danila Kiša; knj. 15).
13. Halpert-Zamir L. Danilo Kiš: Jedna bolna odiseja / Lily Halpert-Zamir; (prevod s hebrejskog Ana Šomlo). – Beograd: Ateneum, 2000 (Beograd: Vojna Štamparija). – 195 s.
14. Hartman G. On Traumatic Knowledge and Literary Studies / Geoffrey Hartman // New Literary History, 1995.– 26, P. 537-563.
15. Homo Poeticus: Essays and Interviews, uredila I predgovor napisala Susan Sontag, preveli Michael Henry Heim, Francis Jones and Ralph Manheim (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1995).
16. Kiš D. Peščanik.– Režim pristupa: <https://ru.scribd.com/doc/223811586/Pe%C5%A1%C4%8Danik-Danilo-Ki%C5%A1>
17. Kiš D. Peščanik / Danilo Kiš. – Beograd, 1983.
18. Kiš D. Peščanik / Danilo Kiš. – Beograd: Arhipelag, 2014.– 224 s.
19. Lachmann R. Danilo Kiš: Factography and Thanatography (A Tomb for Boris Davidovich, Psalm 44, The Hourglass) / Renate Lachmann // Partial Answers 4(2), 2006. – С. 219-238.
20. Scarpetta G. La diaspora du sens / G.Scarpetta // L'age d'or du roman. – Paris: Bernard Grasset, 1996. – P. 175-204.
21. Tompson M. Izvod iz knjige rođenih: priča o Danilu Kišu / Mark Tompson; preveo s engleskog Muharem Bazdulj. – Beograd: Clio, 2014 (Beograd: Rotografika). – 613 s.
22. Vladiv-Glover S. Postmodernizam od Kiša do danas / Slobodanka Vladiv-Glover. – Beograd: Filip Višnjić, 2000. – 271 s.

REFERENCES

1. Bakhtin M. Problemy poetiki Dostoevskogo / M.Bakhtin. – M.: Sovetskaiia Rosiia, 1979. – 320 p.
2. Bakhtin M. Pro et Contra / M.M.Bakhtin. – Sankt-Peterburg: Izdatelstvo ruskogo hriianskogo gumanitarnogo instituta, 2001. – T. 2. – 551 p.
3. Braiovich T. Oblitsi modernizma / Tihomir Braiovich. – Beograd: Drushtvo za srpski iezik I knizhevnost Srbiie, 2005 (Beograd: Chigoja shtampa). – 270 p.
4. Gogulia M. Proza Danila Kisha: Paradigmatika I poetika: dis. ...kand. filol. nauk: 10.01.03 / M.P.Gogulia//; Kuiev. Nats. Un-t im. Tarasa Shevchenka. – K., 2013. – 190 p.
5. Deleuze G., Guattari F. Anti – Oedipus: Capitalism and Schizophrenia / G. Deleuze., F. Guattari; [per. S fr. i poslesl. D. Kraliechkina, nach. red. V. Kuznietsov]. – Ekatiernburg: U-Faktoriia, 2007. – 672 p.
6. Kish D. PORODICHNI CIRKUS: Rani jadi. – Bashta pepo. – Peshchanik / Danilo Kish. – Beograd: Prosveta, 2001. – 660 p.
7. Kristieva Y. Sami sobi chuzhi / Yuliia Kristieva; [per. z fr. Z. Borysiuk]. – K.: Vydavnytstvo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2004. – 264 p.
8. Tatarenko A. Poetyka formy u prozi postmodernizmu (dosvid serbs'koiu literatury): monografiia / Alla Tatarenko. – L'viv: PAIS, 2010. – 544 p.
9. Fuko M. Istoriia bezumiiia v klassicheskuiu epohu / Per. s frants. I.K.Staf. – Sankt-Peterburg: Univiersitetskaia kniga, 1997. – 576 p.

The main components of character's artistic world of the novel «Hourglass» by D. Kiš

L. V. Tokarieva

Abstract. The article researches the artistic world of the novel. The paper defines it like schizoid, full of delusions, hallucinations and visions. The author achieves an atmosphere of tension through listing, cubist method and reflectivity. The character acts as a "desiring machine", reality in itself. Exile, alienation, the problem of the other and inability to escape death are connected with his Jewish origin. Using elements of «reduced fiction» the author represents the idea of doppelganger and lunatic man. The Hourglass symbolizes duality, interrogator and defendant, executioner and victim, eternal return.

Keywords: postmodernism, Jews, trauma, alienation, «desiring machine», «body without organs».

Основные составляющие художественного мира персонажа романа «Клепсидра» Д. Киша

Л. В. Токарева

Аннотация. В статье исследуется художественный мир романа. Отмечается, что он – шизоидный, состоит из сумасшедших фантазий, галлюцинаций и видений. Атмосфера напряжения достигается с помощью листинга, кубистического метода и зеркальности. Персонаж выступает как «машина желания», реальность в себе. Изгнание, отчуждение, проблема другого и невозможность избежать смерти обусловлены его еврейским происхождением. Идея двойника и безумного представлена с помощью элементов «редуцированной фантастики». Клепсидра символизирует дуальность, следователя и подсудимого, палача и жертву, вечное повторение.

Ключевые слова: постмодернизм, еврейство, травма, отчуждение, «машина желания», «тело без органов».